

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Fecr Yayınları: 308

İMAM MÂTÜRİDİNİN İZDÜŞÜMÜ

Editör: Prof. Dr. Sıddık KORKMAZ

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
ŞAFAK MATBAACILIK
İvedik O.S.B. Matbaacılar Sitesi 1515. Sk. No: 53
Yenimahalle/ANKARA • Tel: 0312. 229 57 84
(Sertifika No: 16104)

1. Baskı: Eylül 2019

ISBN: 978-605-7570-45-1

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0312) 310 08 60 (pbx) - Fax: (0312) 311 47 89
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

İMAM MÂTÜRÎDÎ'NİN İZDÜŞÜMÜ

Editör
Prof. Dr. Siddık KORKMAZ

ANKARA 2019

İÇİNDEKİLER

YAZARLAR	11
KISALTMALAR	19
TAKDİM	21
ÖN SÖZ	29

I. BÖLÜM MÂTÜRİDÎ VE İNSAN

I. MÂTÜRİDÎ'NİN DÜŞÜNCESİNDE İRADE ÖZGÜRLÜĞÜ- NÜN TEMELLENDİRİLMESİ / Doç. Dr. Harun IŞIK	35
Giriş	35
1. İrade Özgürlüğünün Temellendirilmesi	36
1.1. İnsanın Fiile Hakiki Tesiri	38
1.2. Allah'ın Yaratma Noktasında Fiile Hakiki Tesiri	43
1.3. İnsan ve Allah'ın Fiile Hakiki Tesirinde Ortaklık ve Ben- zeşmenin İptali	47
1.4. Allah'ın Fiilin Yaratıcısı Olmasının Özgürlüğe Engel Oluş- turmaması	48
Sonuç	56
Kaynakça	57
II. İMAM MÂTÜRİDÎ'DE HİDAYET-AHLAK İLİŞKİSİ / Doç. Dr. Harun ÇAĞLAYAN	61
Giriş	61
1. Kelâm'da Hidayet Meselesi	63
1.1. Hidayet Kavramı	63
1.2. Hidayet Anlayışları	65
2. Mâtürîdî'nin Hidayet Anlayışı	68
3. Ahlâkî Açıdan Hidayet	71
3.1. İrade-Eylem İlişkisi	72
3.2. Hidayet-Hikmet İlişkisi	77
Sonuç	83
Kaynakça	84

III. İMAM MÂTÜRÎDÎ'DE AKIL VE EYLEM TEORİSİ / Prof. Dr. Mehmet EVKURAN -----	89
Giriş-----	89
1. İstidlâl: Akıl Yürütmenin Dini Meşruiyeti Nedir?-----	90
2. Mâtürîdî İstidlâli Nasıl Temellendiriyor?-----	92
3. Mâtürîdî'de Kelamî İstidlâl Uygulamaları (Kaza ve Kader Konu- ları Örneği)-----	98
3. 1. Kaza ve Kader Kavramları-----	98
3. 2. Eylemleri Eyleyen Kimdir?-----	103
3. 3. Eylemin Bileşenleri Nelerdir?-----	111
3. 4. Maktûlü Kim Öldürdü?-----	114
3. 5. İrâde Bir Yanılsama mıdır?-----	115
Sonuç-----	118
Kaynakça-----	120

II. BÖLÜM MÂTÜRÎDÎ VE YÖNTEM

I. İMAM MÂTÜRÎDÎ'NİN KUR'AN ANLAYIŞI / Doç. Dr. Ali KARATAŞ -----	125
Giriş-----	125
1. Metafizik Âlemle İlişkisi Açısından Kur'an-----	127
1.1. Allah ile İlişkisi Açısından Kur'an-----	127
1.2. Fizik Âlemine Geçiş Açısından Kur'an-----	130
2. Fiziki Âlemle İlişkisi Açısından Kur'an-----	137
2.1. Yazılı Bir Kitap Olarak Kur'an-----	137
2.2. Bir Bilgi Kaynağı Olarak Kur'an-----	139
2.3. Her Şeyin Açıklayıcısı Olarak Kur'an-----	142
3. Edebi Bir Metin Olarak Kur'an-----	144
3.1. Dil ve Üslup Özellikleri İtibariyle Kur'an-----	144
3.2. Anlama ve Açıklamaya Konu Olması Bakımından Kur'an-----	148
3.3. Okunması ve Ücret Karşılığında Öğretilmesi İtibariyle Kur'an-----	151
Sonuç-----	154
Kaynakça-----	156

II. MÂTÜRÎDÎ'NİN SÜNNET ANLAYIŞI / Prof. Dr. Yusuf Şevki YAVUZ	159
Giriş	159
1. Mâtürîdî'nin İlmî Şahsiyeti	159
1.1. Mâtürîdî'nin İlmî Dayanakları	160
1.2. Mâtürîdî'yi Farklı Kılan Hususlar	165
2. Mâtürîdî'nin Sünnet Anlayışı	167
2.1. Sünnet ve Din İlişkisi	167
2.2. Sünnet ve Kur'an İlişkisi	171
2.3. Sünnet-i Peygamber ve Sünnetullah İlişkisi	177
Sonuç	183
Kaynakça	184

III. İMAM MÂTÜRÎDÎ'NİN HADİS ANLAYIŞI / Prof. Dr. Nuri TUĞLU	187
Giriş	187
1. Hadis ve Sünnet	188
1.1. Hadis	188
1.2. Sünnet	189
2. Mâtürîdî'nin Bilgi Teorisinde Haber/Hadisın Yeri	190
2.1. Duyular	193
2.2. Akıl	194
2.3. Haber	195
2.3.1. Haber-i Sadık (Haber-i Resul)	195
2.3.2. Mütevâtir Haber	197
2.3.3. Meşhur Haber	199
2.3.4. Tarihî Haber	200
2.3.5. Haber-i Vâhid	201
3. Mâtürîdî'ye Göre Haber-i Vâhidlerin Sahihlik Kriterleri	206
3.1. Kur'an ve Akla Uygunluk	206
3.2. İcmaya Uygunluk	210
3.3. Tarihi Habere Uygunluk	211
3.4. Sünnetin Umumuna Uygunluk	212
4. Kur'an-ı Kerîm Tefsirlerinde Hadisler	214
4.1. Kıssalar ve İsrailiyyat	214
4.2. Mübhemât ile İlgili Rivâyetler	216
Sonuç	219
Kaynakça	220

III. BÖLÜM MÂTÜRÎDÎ VE KÜLTÜR

I. İMAM MÂTÜRÎDÎ, BÂTİNİLİK VE GNOSTİK AKIMLAR /	
Prof. Dr. Hilmi DEMİR-----	227
Giriş-----	227
1. Mâverâünnehirin Dini-Politigi -----	229
2. Bâtınlık ve Gnostiklerin Temel İddiaları -----	236
2.1. Âlemin Yaratılmışlığının Reddi -----	236
2.1.1. Âlemin Hâdisliği -----	238
2.2. Gnostik-Bâtını Bilginin Üstünlüğü -----	240
2.2.1. Tanrı'nın Bilinebilirliği ve İstidlâli Bilgi -----	242
2.2.2. İlhamın Bilgisel Değeri -----	244
2.3. Kötülük Problemi -----	248
2.3.1. Karşı Tez: Âlemin Olumluluğu -----	251
Sonuç-----	253
Kaynakça-----	254
II. İMAM MÂTÜRÎDÎ'NİN ŞİA'YA YÖNELTİĞİ ELEŞTİRİ-	
LER / Prof. Dr. Sıddık KORKMAZ -----	257
Giriş-----	257
1. İsmâiliyye'yi Eleştirisi-----	260
1.1. Allah'ı Niteleyip İsimlendirmek -----	260
1.2. Yaratılış -----	265
1.3. Nübüvvet -----	268
1.4. Kur'an-----	272
1.5. Sahabenin Durumu -----	274
1.6. İmamet-----	276
1.7. Haşr-ı Rûhânî -----	277
2. İmamiyye'yi Eleştirisi -----	280
2.1. Sahabenin Durumu -----	280
2.2. Ehl-i Beyt -----	280
2.3. Hz. Ebû Bekir'in Hilâfeti-----	283
2.4. Hz. Ali'nin Hilâfeti -----	285
2.5. İmamet-----	288
2.6. Rec'at -----	288
Sonuç-----	290
Kaynakça-----	291

III. HANEFİ GELENEĞİ MÂTÜRİDÎ ÜZERİNDEN OKUMANIN İMKÂNI / Doç. Dr. Mehmet KALAYCI -----	293
Giriş -----	293
1. Mâtürîdî'nin Hanefî Gelenekteki Konumuna Dair -----	295
2. Hanefî Gelenekte Kelam Karşıtlığı-----	300
3. Eş'arîlerle Karşılaşma ve Hanefî Gelenekte Kelama Yeniden Yöneliş -----	308
4. Hanefî Gelenekte Buhara ve Semerkand Merkezli Perspektif Farklılaşması -----	316
4.1 Teklîfin Vücûbiyetinin Akli Olup Olmadığı Tartışması--	318
4.2. İmanın Mahlûk (Yaratılmış) Olup Olmadığı Tartışması	324
Sonuç-----	330
Kaynakça -----	332
DİZİN -----	337

YAZARLAR

Prof. Dr. Sıddık KORKMAZ (Editör)

Aksaray'ın Sarayhan Kasabası'nda 1970 yılında doğdu. Orta öğrenimini Aksaray ve Develi'de 1987 yılında, lisansını Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde 1992 yılında tamamladı. Bir süre İmam-Hatip Lisesi'nde Meslek Dersleri Öğretmeni olarak çalıştı (1992-1995). O günkü adıyla Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalında Araştırma Görevlisi oldu (1995) ve burada Yüksek Lisansını tamamladı (1996). Bir yıl süreyle Ürdün-Amman'da yer alan Ürdün Üniversitesi'nde (1996-1997) araştırma ve incelemelerde bulundu. Ankara Üniversitesine doktora çalışmalarını tamamlamak üzere tayin edildi (1999). Doktorasını tamamladıktan sonra 2003 yılında tekrar Selçuk Üniversitesi'ndeki görevine döndü. 2008 yılında doçent oldu. 2011-2012 yılları arasında üç ay süreyle Amerika Birleşik Devletleri, Indiana Eyaleti Bloomington'da misafir hoca sıfatıyla bulundu. Selçuk Üniversitesi'nin önce Konya daha sonra da Necmettin Erbakan Üniversitesi adını alması döneminde 2014 yılında İlahiyat Fakültesi Profesörlük kadrosuna atandı. 2019 yılında İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi İslami İlimler Fakültesine Dekan olarak atandı. Halen bu görevini sürdürmektedir.

Yazarın, *Tarihin Tahrifi, İbn Sebe Meselesi*, (Araştırma Yayınları, III. Baskı, Ankara 2016), *Şîa'nın Oluşumu, Hz. Ali'nin Vasîliği Düşüncesi*, (İz Yayıncılık, II. Baskı, İstanbul 2015), *Alevilik-Bektaşılık Geleneği ve İslâm*, (İz Yayıncılık, İstanbul 2016), *İmam Mâtürîdî ve Mezhep Eleştirileri*, (İz Yayıncılık, İstanbul 2017), *Nasihatnâme*, İmam Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, tercüme ve tahkik. Davut Hacızade ile birlikte, (İz Yayıncılık, İstanbul 2019) gibi kitapları bulunmaktadır. Bunlara ilaveten çeşitli dergilerde yayınlanmış makaleleri ve ulusal ve uluslararası bilimsel toplantılarda sunulmuş çok sayıda bildirisi bulunmaktadır. Şiîlik, Ehl-i Sünnet, Alevilik-Bektaşılık ile birlikte küreselleşme ve modernite konuları üzerinde çalışmalarına devam etmektedir.

e-posta: skorkmaztr@gmail.com

Prof. Dr. Yusuf Şevki YAVUZ

1953 yılında Trabzon'un Çaykara ilçesi Akdoğan mahallesinde doğdu. İlkokula gitmeden önce, Çaykara'da vaizlik ve müderrislik yapan babası Hasan Rami Yavuz'dan hafızlık yaptı. 1965'te Çaykara Merkez İlkokulu'ndan, 1972'de Trabzon İmam-Hatip Okulu'ndan, 1976'da İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nden mezun oldu. Bu esnada müderrislik yapan babasından da medrese usulüne göre İslam ilimlerini okuyup icazet aldı. 1976-1977 öğretim yılında Rize İmam-Hatip Lisesi'nde meslek dersleri öğretmenliği yaptı. 1977'de Samsun Yüksek İslam Enstitüsü'ne Kalam ve İslam Düşüncesi asistanı olarak tayin edildi. *Kur'anı- Kerim'de Tefekkür ve Tartışma Metodu* konulu tezini hazırlayarak 1981'de aynı Enstitüye öğretim üyesi oldu. 1982'de Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne öğretim görevlisi olarak atandı. 1982'de Manisa Kırkağaç'ta kısa dönem olarak askerlik görevini yaptı. 1984'te Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne öğretim görevlisi olarak atandı. *Kur'anı-Kerim'de Tefekkür ve Tartışma Metodu* adlı teziyle 1985'te doktor, *İslam Akaidinin Üç Şahsiyeti* adlı çalışmasıyla 1989'da doçent, *Ehl-i Sünnet ve Ehl-i Bidat Kavramları* isimli takdim teziyle 1996'da profesör unvanını aldı. 1985'ten itibaren 2016 yılına kadar Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nin hazırlanmasında müellif redaktör olarak görev yaptı. Bu süre içinde söz konusu ansiklopediye 190 madde yazdı ve 140 maddenin ek telif ve redaksiyonunu yaptı. 2013 yılından itibaren İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Kur'an Araştırmaları Merkezi'nde bilim kurulu üyeliği yaptı. Halen bu görevlerini sürdürmektedir. *Kur'anı- Kerim'de Tefekkür ve Tartışma Metodu* (İstanbul 1983), *İslam'da İnanç Esasları* (M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları İstanbul 1998), *İslam'da İman Esasları* (Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları Ankara 2014), *İslam İnanç Esasları* (Anadolu Üniversitesi Açık Fakültesi Yayınları, Eskişehir 2014) adlı ortak yazarlı eserleri vardır. Bunların dışında ulusal ve uluslararası sempozyumlara sunulmuş ve yayımlanmış tebliğleri bulunmaktadır. Mâtürîdî'nin *Te'vilâtü'l-Kur'an Tercümesi*'nde editör olarak görev yapmış ve 17 cilt halinde yayımlamıştır. Kur'an Araştırmaları Merkezi tarafından yayımlanan *Varlık Bilgi İnsan* adlı eserin proje sorumluluğu ve editörlüğünü, *Vahiy ve Peygamberlik* adlı kitabın da proje sorumluluğu, editörlüğü ve bölüm yazarlığını yapmıştır. Evli ve dört çocuk babasıdır.

e-posta: yusuf.sevki.yavuz@gmail.com

Prof. Dr. Mehmet EVKURAN

1967'de doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Ankara'da tamamladı. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler, Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Jeoloji Mühendisliği bölümlerinde birer yıl devam ettikten sonra, 1986 yılında girdiği Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden 1991 yılında mezun oldu.

Yaklaşık 9 yıl Millî Eğitim Bakanlığında öğretmen, yönetici ve uzman olarak çalıştıktan sonra, 2000 yılında o zamanki adıyla Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Kelam Anabilim Dalı'na araştırma görevlisi olarak atandı. 2003 yılında doktor, 2006 yılında doçent unvanı aldı. 26 Ocak 2012'de profesör kadrosuna atandı. Halen Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelam Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak çalışmalarına devam etmektedir. Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü görevini iki dönem boyunca yürütmektedir.

Evkuran evli ve iki çocuk babasıdır. Alanında yayınlanmış kitapları, makaleleri, sempozyum ve konferanslarda sunulmuş bildirileri bulunmaktadır. Yayınlanmış kitapları ise şunlardır:

Sistematik Kelam (ed.), Bilimsel Araştırma Yayınları, Ankara, 2019; *Ahlâk Hakikat ve Kimlik-İslam Kelâmında Ahlâk Problemi*, 2. Baskı, Araştırma Yayınları, Ankara 2019; *Çağdaş Sorunlar ve Kelâm*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2019; *Kelâm Tarihi ve Ekolleri* (ed.), Bilimsel Araştırma Yayınları, Ankara 2018; *15 Temmuz Üzerine Düşünceler*, 2. Baskı, Eskiyeni Yayınları, Ankara 2018; *Sünnî Paradigmayı Anlamak, Bir Ekolün Politik ve Teolojik Yapılanması*, 3. Baskı, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2016; *İslam'ın Hakikati ve Mezhep Sorunu* (ed.), Anadolu İlahiyat Akademisi Yayınları, Ankara 2016; *Siyasal Kültür ve Kimlik Sorunu*, Yarım Elma Yayınları, Ankara 2008; *Sosyal Bilimler Mantığı ve Kelâm*, Araştırma Yayınları, Ankara 2005.

e-posta: mehmetevkuran@hitit.edu.tr

Prof. Dr. Nuri TUĞLU

1968 Sinop ili Durağan ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Durağan'da tamamladı. 1989 yılında Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Fatsa, Ayancık ve Boyabat İmam-Hatip Liselerinde Meslek Dersleri öğretmeni olarak çalıştı. 1996 yılında Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladı. 1996'da Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Yüksek Lisans'ını, 2003 yılında Süleyman De-

mirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde doktorasını bitirdi. 2003-2004 öğretim yılında Kırgızistan Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Teologya Fakültesi)'nde misafir öğretim üyesi olarak çalıştı. 2008 yılında Doçent, 2014 yılında Profesör oldu. Halen Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Hanefilik ve Maturidilik üzerine akademik çalışmalara devam etmektedir. Başlıca yayınları şunlardır: Kitapları: 1- *Mâtürîdîlik ve Hadis*; 2- *İslam'ın Şiddet Karşılığı*, 3- *Türk Kültüründe Hadis*. Diğerleri: 1- *İmam Mâtürîdî'nin Te'vilâtü'l-Kur'an Adlı Tefsirinin Rivâyet İlimleri Açısından Bazı Özellikleri*, 2- *Mihne Dönemi Tartışmalarının Hadis Rivâyetine Yansıması (Buhârî Özelinde Bir Değerlendirme)*, 3- *Sovyet Dönemi Kırgız Toplumunun Dinî Kültürünü Besleyen Kaynaklar ve Hadis/Sünnet Muhtevaları Üzerine Bir Değerlendirme*, 4- *Teşbih İfade Eden Rivâyetler ve Ehl-i Sünnet Yorumu Bağlamında İmam Mâtürîdî'nin Yaklaşımı*, 5- *Hegel'in Refleksiyonlu Tarih Yazıcılığı Teorisi Bağlamında Bazı Hadis Rivâyetlerinin Analizi*, 6- *Kırgızstandağı İslam Mistisizminin (sufizm) Koomdogu Ordu (Kırgızistanda Tasavvufî Hareketlerin Toplumdaki Yeri)*, 7- *Maveraünnehir Bölgesinde Hadis Çalışmaları (II-III. yüzyıl)*, 8- *Mekke'nin Sosyal Organizasyonu ve İslâm (Eric Wolf'dan çeviri)*, 9- *Vekî' b. Cerrâh ve Kitabu'z-Zuhd Adlı Eseri*, 10- *Hadis İliminde Kitap Esaslı Sıhhat Tespiti Üzerine Bazı Mülâhazalar*; 11- *Eser Karizması mı Musannif Karizması mı?*, 12- *Hanefî Mezhebi Hadis Yorumunda İnsan Merkezli Yaklaşım*, 13- *İmam Mâtürîdî'de Haber-i Vahidlerin Değeri*, 14- *Aile İçi Şiddet Bağlamında Şiddeti Önlemede Dinin Rolü*.

e-posta: nurituglu@sdu.edu.tr

Prof. Dr. Hilmi DEMİR

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 2001 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kelam Anabilim dalında doktorasını tamamladı. 2002-2003 yılları arasında Kırgızistan Oş Devlet Üniversitesi'nde çalıştı. 2009 yılında doçent oldu. Hitit Üniversitesi Kelam ABD Profesörü ve Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) Bölge Çalışmaları Program Danışmanı olarak görev yapmaktadır. Ulusal ve uluslararası alanda, radikalizm, sefililik, mezhep çatışmaları ve IŞİD konularında yazıları bulunmaktadır. Radikalleşme, sefililik ve İslami hareketler konusunda uzmandır.

e-posta: hilmidemir69@gmail.com

Doç. Dr. Harun ÇAĞLAYAN

1973 Erzurum/İspir doğumlu olan Harun Çağlayan'ın tüm tahsil hayatı Ankara'da geçmiştir. Ankara Merkez (Tevfik İleri) İmam-Hatip Lisesi 1992; Ankara İlahiyat Fakültesi 1999; Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisan 2003; Doktora 2011). Prof. Dr. Ahmet Akbulut danışmanlığında: “Müslüman Kelâmı'nda Elçi ve Vekil Kavramları”, isimli yüksek lisans ve “Kelâm'da Bilgi Kaynakları”, isimli doktora tezlerini hazırlamıştır.

Çağlayan, çeşitli devlet kurumlarında görev yaptıktan sonra 2010 yılında Muş Alparslan Üniversitesi nezdinde akademik hayata geçmiştir. Misafir araştırmacı olarak (Georgetown University, USA-Washington DC, 2013) ve Erasmus Ders Verme Hareketliliği (National University, Greece-Athens, 2014) kapsamında yurtdışında alanıyla ilgili projeler yürütmektedir. Çeşitli dillerde ulusal ve uluslararası makale, sempozyum, çeviri, kitap bölümü ve kitap çalışmaları bulunmaktadır. Çalışmaları için bkz:

kirikkaleturkey.academia.edu/HarunCAGLAYAN

Evli ve iki çocuk sahibi olan Çağlayan, halen Kırıkkale Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Kelam ve İtikadi İslâm Mezhepleri Anabilim Dalı'nda öğretim üyeliği görevini sürdürmekte olup; başta epistemoloji olmak üzere çeşitli konularda dersler vermekte ve tez danışmanlığı yürütmektedir.

Yazarın kitapta yer alan çalışması; Harun Çağlayan, *Etik Açısından Mâtürîdî'nin Hidayet Anlayışı*. Ankara: Grafiker Yayınları, Ankara 2015, adlı eserde ortaya konulan araştırma sonuçlarından yararlanılarak hazırlanmıştır.

e-posta: caglayanharun@gmail.com

Doç. Dr. Harun IŞIK

1976 yılında Kayseri'de doğdu. İlk ve ortaöğrenimini Kayseri'de tamamladı. 1999-2000 eğitim-öğretim yılında Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. “Fahrettin Razi'ye Göre Allah'ın Varlığı ve Subuti Sıfatları” başlıklı tezi ile 2003 tarihinde Yüksek Lisansını ve “Mâtürîdî'ye göre Kaza ve Kader” konulu teziyle de 2011'de doktorasını tamamladı. 2003-2011 yılları arasında sırasıyla imamlık, vaizlik ve cezaevi vaizliği görevlerinde bulundu. 2006 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından açılan “Yetiştirilmek Amacıyla Yurt Dışına Personel Gönderilmesi” sınavını kazanarak 2007-2009 yılları arasında İngiltere'de araştırmalar yaptı. “Ceza İnfaz Ku-

rumlarında Gerçekleştirilen Din Hizmeti Faaliyetleri: İngiltere Örneği” konulu proje kapsamında The University of Birmingham Theology and Religion Department da başladığı MPhil öğrenimini “İngiltere ve Galler Hapishanelerinde Onarıcı Adalet Bağlamında Gerçekleştirilen Faaliyetlerde Cezaevi Din Hizmetleri ve Manevi Rehberlik Servisinin Rolü Nedir? Kraliçeleri Birmingham Hapishanesi Örneği” başlıklı tez çalışması ile 2010 tarihinde tamamladı. 2012 yılında YÖK’e sunduğu “Tarihçesi, Felsefesi, İnanç Sistemi ve Ritüelleriyle Satanizm ve Eleştirisi” konulu proje kapsamında ABD’de Washington’da bulunan The Catholic University of America’da misafir öğretim üyesi sıfatıyla bulundu. 2018 yılında Erciyes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi’ne (BAP) sunduğu “18. Yüzyıldan Günümüze Hint Alt Kıtası Kelam Çalışmaları Hindistan Örneği” adlı proje kapsamında Hindistan’da bulunan Aligarh Muslim University’de misafir öğretim üyesi olarak araştırmalar yaptı. Kelam ilmi ve ceza infaz kurumları din hizmetleri alanlarında yurt içi ve yurt dışı sempozyum bildirileri, makaleleri ve kitapları bulunan Işık hâlihazırda Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelam anabilim dalında öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

e-posta: harun@erciyes.edu.tr

Doç. Dr. Ali KARATAŞ

Amasya’nın Gümüşhacıköy ilçesinde doğdu (1977). İlk ve orta öğrenimini Gümüşhacıköy’de tamamladı (1994). On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden mezun oldu (1999). On yılı aşkın bir süre Diyarbakır ve Sakarya’da Milli Eğitim Bakanlığı’nda öğretmen olarak görev yaptı. *Süleyman Ateş’in Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri ve Tasavvufî Yönü* isimli tezi ile Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’den yüksek lisans diploması aldı (2002). Daha sonra Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nden *Mâtürîdî’nin Te’vilâtü’l-Kur’an’ında Kur’an’ı Kur’an’la Tefsir* konulu teziyle doktorasını tamamladı (2011). Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü’ne 26 Temmuz 2011 yılında yardımcı doçent atandı. Bu görevi esnasında dekan yardımcılığı görevini de yürüten Karataş, 25.02.2013-05.02.2018 tarihleri arasında Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalında doçent olarak çalıştı. Bu görevi esnasında dekan yardımcılığı görevinde bulundu. Kale Meslek Yüksekokulu müdürü olarak çalıştı. Şu an Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakülte-

sinde görev yapmaktadır. Karataş'ın Mart 2014'te *İmam Mâtürîdî'nin Kur'an Anlayışı ve Kur'an'ı Kur'anla Te'vil Yöntemi* ve 2015'te *Tefsir Geleneğinde Rivayet* adlı kitapları yayımlanmıştır. Alanıyla ilgili değişik kitaplarda bölümler yazdı. Uluslararası ve ulusal hakemli dergilerde yayımlanmış makaleleri ve bildirileri bulunan Karataş, 04.04.2016 yılında doçent ünvanını almıştır. İngilizce ve Arapça bilen Karataş, evli ve iki çocuk babasıdır.

e-posta: karatasali5@gmail.com

Doç. Dr. Mehmet KALAYCI

1978 yılında Nevşehir'de doğdu. 1995 yılında Nevşehir İmam Hatip Lisesinden, 2000 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde *Hicri V. Asırda Ehl-i Sünnet* adlı teziyle yüksek lisansını (2005), *Tarihsel Süreçte Eşarilik-Mâtürîdilik İlişkisi* adlı teziyle doktorasını tamamladı (2011). Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı'nda araştırma görevlisi oldu (2007). Kültür Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü'nde memur olarak çalıştı (2005-2007). Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı'nda tekrar araştırma görevlisi olarak atandı (2007); sonrasında yardımcı doçent (2013) ve doçent (2017) oldu. 1996 yılında dil öğrenimi amaçlı Suriye'de bulundu (3 ay). 2008-2009 yılları arasında Erasmus Doktora Öğrenim Hareketliliği çerçevesinde Almanya Georg-August Göttingen Üniversitesi'nde bulundu (10 ay). Doktora çalışmasının kitaplaşmış hali, Türkiye Bilimler Akademisi tarafından telif eser ödülüne layık görüldü (2015). Evli ve iki çocuk babası olup Arapça, İngilizce ve Almanca bilmektedir. Halen Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Mehmet Kalaycı'nın *Tarihsel Süreçte Eşarilik-Mâtürîdilik İlişkisi*, *Osmanlı Sünniliği: Tarihsel-Sosyolojik Bir Perspektif Denemesi*, *Bir Osmanlı Âliminin Çileli Yılları: Ebû Sehl Numan Efendi ve Destan'ı*, *Ehl-i Sünnet'in Reislerinden İmam Eş'arî ve Eş'arilik* başlıkları altında yayımlanmış kitaplarının yanı sıra, kitap bölümü ve makale şeklinde çok sayıda çalışması bulunmaktadır. Halen Anadolu Selçukluları, Beylikler ve Osmanlı dönemi Sünnilik merkezli dinî düşünce tarihi alanında çalışmalarını sürdürmektedir.

e-posta: mkalayci@divinity.ankara.edu.tr

KISALTMALAR

a.mlf.	Aynı Müellif
AÜİF	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
b.	Bin
by.	Baskı Yeri Yok
c.	Cilt
çev.	Çeviren
DEÜİFD	Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
edt.	Editör
İFAV	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
İSAM	İslam Araştırmaları Merkezi
İÜ	İnönü Üniversitesi
No.	Numara
Nşr.	Neşreden
Nu.	Numarası
s.	Sayfa
ss.	Sayfalar arası
TDK	Türk Dil Kurumu
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	Tahkik
trc.	Tercüme eden
ts.	Tarihsiz
v. dğr.	Ve diğerleri

TAKDİM

İslam Dini müntesiplerini vasat ümmet olmaya çağırır. Bu sebeple Kur'an'da vasat ümmet olmak övülür ve hayırlı ümmetin vasat ümmet olduğu belirtilir. Sözlükte “orta” anlamına gelen “vasat” kelimesi, “İki noktanın her birine eşit mesafede bulunan yer” demektir. Vasat kelimesi, ister “fazilet ve güzellik” anlamına gelen, isterse asıl kelime anlamı olan “orta yol” kökünden türemiş olsun; her bakımdan orta bir ümmeti işaret eder. Konuya bu açıdan bakıldığında, Hz. Peygamber ve ashabı, vasat ümmetin ilk temsilcileri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kelimenin kök anlamından yola çıkıldığında İslam Dini'nin, Müslümanlar için “her türlü aşırıktan uzak, hiçbir eğrisi olmayan, dosdoğru bir yol ve hayat nizamı” anlamına geldiğine ulaşılır. Kur'an-ı Kerim'de şöyle bir ifade bulunmaktadır: “Siz insanlara şahit olasınız, peygamber de size şahit olsun diye sizi vasat (orta) bir ümmet yaptık. Allah'ın yol gösterdiği kimselerden başkasına ağır gelse de; peygambere uyanları, izleri üzerine geri dönenlerden ayırmak için, yöneldiğin kibleyi bir vesile kıldık. Allah, sizin imanınızı yok sayacak değildir. Allah insanlara karşı çok şefkatli, çok merhametlidir” (2/Bakara 143). Bu âyetinin Arapça aslındaki “vasat” kelimesi bu anlama işaret eder. Başka bir ifade ile ne aşırı arzu ve isteğin esiri olmayı, ne de fitri ihtiyaçları terk ederek münzevi bir hayat yaşamayı kastetmeyip, “orta yol” anlamına gelmektedir. Bunun ilk nüvesi olan Hz. Peygamber ashabı da buna şahit tutulmuştur.

İslam'dan önce Yahudiler Tevrat'ı tahrif ederek, heva ve heveslerinin esiri olmuştu. Müşrik Araplar da, Hz. İbrahim'in Hanif dinini terk ederek, putlara tapar ve onlardan yardım ister hale gelmişlerdi. Hıristiyanlar, Mecûsiler ve Bu-

distler ise, dünyadan el etek çekerek münzevi bir hayat tarzını benimsemişlerdi. Yüce Rabbimiz, Müslümanların her türlü aşırılıktan uzak, orta bir yol izlemelerini murat etmiştir. İzlenecek yolun adını da “sırat-ı müstakim” olarak belirlemiştir.

İslam ümmeti; inançta, amelde, ahlakta, düşünce ve davranışta vasattır. İslam dini, ne tamamen içe dönük münzevi bir hayatı, ne de maddenin ve arzuların esiri olmayı kabul eder. İnsanların fitri ihtiyaçlarını meşru yoldan karşılamalarını, hayatın her alanında dengeli ve uyumlu olmalarını ister. Hz. Peygamber'e (as): “*Öyleyse; sende, seninle beraber tövbe edenler de, size emredildiği gibi dosdoğru olun.*” (11/Hud 112) ayet-i kerimesinde belirtildiği üzere; azimli, kararlı ve samimi olması hatırlatılır. Müşriklerin baskı ve zulmüne boyun eğmemeleri istenir. “*Şüphesiz ‘Rabbimiz Allah’tır’ deyip de, sonra dosdoğru olanlar var ya, onların üzerine melekler iner ve derler ki: ‘Korkmayın, üzülmeyin, size vad edilmekte olan cennetle sevinin!’*” (41/Fussilet 30) denilir.

Bu çağrıya uyan, Hz. Peygamber (as) ve ashabı ise, her konuda vasat bir toplumun tüm özelliklerini sergilemişlerdir. Onlardan sonra gelen Müslümanların da Hz. Peygamber ve ashabını takip ederek; iman, salih amel, güzel ahlak ve sade bir yaşantıyla tüm insanlığa örnek olmaları istenmiştir. Mü'minlerin bu özellikleri sayesinde; iyilerin lehinde, kötülerin aleyhinde şahit olmaları emredilmiştir. Böylece Müslümanların din ve dünya işleri konusunda başkalarını örnek alma yerine, başkalarına örnek olmaları murad edilmiştir. Kuşkusuz idealde bütün insanlık ve realitede bütün Müslümanlar için bu din, hakiki bir yaşayış modeli olarak, son Peygamber Hz. Muhammed'in (as) yaşantısını göstermiştir. Onun bıraktığı mirasa sahip çıkan ümmet-i Muhammed'in şu özellikleri öne çıkmaktadır:

Bu ümmet düşünce ve davranışta vasattır. Yüce Rabbimiz, Müslümanların her türlü aşırılıktan ve ahlak dışı davranışlardan uzak durmalarını istemiştir. Ayrıca, körü körüne tak-

litçiliğin dar kalıpları arasına sıkışıp kalmanın doğru olmadığı; tam aksine, mü'minlerin samimi olarak "Rabbimiz Allah'tır" deyip dosdoğru olmaları ve bu esaslara göre yaşamaları istenmiştir.

Bu ümmet plan program yapma ve uygulama bakımından vasattır. Hayatı salt duygu ve düşüncenin insafına bırakmadığı gibi, kanun ve katı kuralların emrine de terk etmez. Öte yandan toplumun güvenliğini, nizam ve intizamını, yasal güvence altına alır. İslam hukukunda temel ilke olarak, suçlunun ıslahı ve cezanın caydırıcılığı esas alınmış, böylece Müslümanların suç işlemelerinin önüne geçilmesi ve düşmanlıkların son bulması murad edilmiştir.

Bu ümmet tarihte yer aldığı zaman bakımından da vasattır. Kendinden önceki kavimlerin çocukluk ve ergenlik devresi sona ermiştir. Kur'an'da kavimlerin câhili yaşantılarından kesitler verilmiş, Peygamberler onca zorluklara ve sıkıntılara rağmen davetlerinden vazgeçmemiş ve Allah'ın dininden asla taviz vermemişlerdir. Hz. Peygamber'in elçi olarak seçilmesiyle beraber, insanlık olgunluk çağına ulaşmıştır. Böylece vasat ümmetin tüm özellikleri Hz. Peygamber tarafından bizzat yaşanarak ortaya konulmuştur. *"Andolsun, Allah'ın Resulünde sizin için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, Allah'ı çok zikreden kimseler için, güzel bir örnek vardır."* (33/Ahzâb 21) buyrulmuştur. İnzal olan bu ve benzeri ayetler, Hz. Peygamber ve ashabının yaşayışını yeni baştan düzenlemiş, böylece insanlık orta ve dengeli bir hayat modeline kavuşmuştur.

Vasat ümmet olmasının yanında bu ümmetin bir başka özelliği de *hayırlı ümmet* olmasıdır. "Hayır" kelimesi sözlükte, "adalet, fazilet ve faydası bilinen şeyler" olarak tarif edilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de "Sizden, hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten sakındıran bir (ümmet) topluluk bulunsun. İşte kurtuluşa erenler onlardır" (3/Âl-i İmran 104) buyrulmaktadır. İslam ümmetinin temel özelliklerinden birisi de hayırlı bir ümmet olmasıdır. Ümmetin bu niteliğe kavuşmasının asıl

nedeni, bir ve tek olan Allah'a iman etmesi ve iyiliği emredip, kötülüklerden sakındırması nedeniyledir. Bu ümmet hayrın, iyiliğin sadece kendisine ait olmasını istemez; diğer insanların ve milletlerinde bu hayırdan nasiplenmelerini ister. Hayırlı ümmet niteliğine sahip olan Hz. Peygamber ve ashabı, sonrada onların ardından gelen mü'minlerdir. Onlar; iyiliği emredip, kötülükten sakındırmaktan, Allah yolunda cihat etmekten ve gerektiğinde canlarını feda etmekten çekinmemişlerdir. Diğer insanların ve milletlerin de İslam'a katılmalarını, ümmetin bir parçası olmalarını arzu etmişlerdir. Zaten hayırlı ümmet olmanın nedenlerinden biriside, bu hayra ortak olmaya çağırmasıdır. Kitap ehlinde çok az sayıda insan bu çağrıya icabet etmiştir. Aslında İslam'a daha çok onların katılması gerekirdi. Zira Tevrat ve İncil'den dolayı, Hz. Peygamber'in (as) vasıflarını müşriklerden çok daha iyi biliyor, Peygamberi öz oğullarını tanıdıkları gibi tanıyorlardı. Ancak Kur'an'ın inzal olduğu dönemde o bölgede yaşayan müşriklerin pek azı hariç, diğerlerinin tamamı İslam'ı kabul ettiği halde, kitap ehlinde İslam'ı kabul edenlerin sayısı çok az olmuştur. Bunun birinci nedeni, risaletin İshakoğullarından İsmailoğulları'na geçmesidir. İkincisi ise, son Peygamber gelmeden önce ümmetin temsilcisi olan İsrailoğulları'ndan bu yetkinin alınarak, İsmailoğullarına verilmesidir. Öyle anlaşılıyor ki bu hadise İsrailoğulları'na çok dokunmuş ve aşırı kıskançlık nedeniyle İslam'ı kabul etmeye yanaşmamışlardır.

Müslümanlar ise yakalarını bir türlü bırakmayan fitne hareketleri ile uğraşmak zorunda kalmışlardır. Fitne kelimesi sözlüklerde, "saf altının posasından ayrılması için ateşte eritilmesi" olarak tarif edilmiştir. Buradan hareketle, günahkâr insanın cehennem ateşine atılması örnek olarak gösterilmiştir. "Ateşle imtihana tabi tutulacakları gün onlara, 'Tadın imtihanınızı! Bu, sizin acele istediğiniz şeydir!' denir" (51/Zariyat 13, 14) âyetindeki kullanımı bunun örneklerinden birisidir. Aynı şekilde fitne kelimesi "sınama, deneme, maddi ve manevi sıkıntı, bela ve felakete" imtihan olma anlamlarına da

gelmektedir. “Biz sizi, şerle de hayırla da deneyerek imtihan etmekteyiz” (25/Enbiya 35) âyeti de bunun örneğidir.

Fitne ile karşılaşan bir Müslümanın; hayır olsun, şer olsun, bunun bir imtihan olduğunu bilmesi, sabretmesi ve sınavı başarıyla geçmesi gerekir. Fitnenin diğer bir çeşidi de münafık insanların yaydığı fitnedir. “Onlar yeryüzünde fesat çıkarmayın, denildiği zaman, ‘Biz ancak ıslah edicileriz’ derler” (2/Bakara 11) âyeti bu durumu haber verir. Küfür kavramı tarif edilirken, kâfirin mert tabiatlı olduğu bildirilir. Zira kâfir küfrünü söz ve yaşantısıyla açıkça ortaya koyar, Müslümanlar da ona göre tavır alırlar. Fitne üreten ikiyüzlü münafıkların tabiatları ise, erkek ve dişiliği belli olmayan hünsaya benzetilmiştir. Öyle ki kadınların yanına gittiğinde kadınsı bir tavır sergiler, erkeklerin yanına vardığında ise, erkekler gibi hareket eder. Âyet-i Kerîme’de bu durum şöyle açıklanır: “İman edenlerle karşılaştıkları zaman, ‘Biz de inandık!’ derler. Fakat şeytanlarıyla baş başa kaldıklarında, ‘Biz sizin yanımızdayız; onlarla sadece alay ediyoruz’ derler” (2/Bakara 14). Düşmanın en tehlikelisi, sizden görünüp arkanızdan iş çevirenlerdir. Bunun en güzel örneği, dini değerleri kullanarak ülkemizi ve milletimizi batıya ve Siyonizm’e peşkeş çeken FETÖ hareketi olmuştur. İslami sembolleri kullanarak Müslümanları arkadan vurmuş, batının uşaklığını yapmakta herhangi bir sakınca görmedikleri gibi, bu ihanetin adına da “dinler arası diyalog” maskesini yerleştirmişlerdir.

Öte yandan, fitne insanlar için bir imtihan olabileceği gibi; iman, salih amel ve ahlaki yönden Müslümanların samimiyetini ölçmek için de bir imtihan olabilir. Netice olarak geçmiş ümmetlerin denenip sınandığı gibi, bizlerde şiddetli ve sürekli bir şekilde denenip sınanıyoruz. Bundan hiçbir insan ve topluluk istisna değildir. Yaşadığımız çağın ideolojik akımları, Selefilik, Vehhabilik, el-Kaide, Taliban, DEAŞ gibi sözde dini örgütler, İslam’ı karalamak ve Müslümanlara savaş açmak için, batılılar tarafından planlanıp finanse edilen ajanlar olarak faaliyet göstermektedirler. Yukarıda adı geçen

bu örgütler, özelde ülkemiz ve milletimiz, genelde ise tüm İslam âlemini zaafa uğratmak için maşa olarak kullanılmaktadır. Ümmetin bağına hançer gibi saplanan bu örgütler, tüm İslam dünyasını etkilemiş ve Müslümanlara büyük zarar vermişlerdir. Müslümanlık şöyle dursun, insanlıktan nasibini almamış bu örgütler, dini sembollerini kullanarak eylemler gerçekleştirmektedirler. İşledikleri cinayetler tüm Müslümanlara mal edilmekte Yüce İslam'ın "radikal bir din", Müslümanların da "aşırılık yanlısı, acımasızca masum insanları boğazlayan, ırza geçen caniler olarak" yaftalanmasına sebep olmaktadır. Daha da kötüsü, emperyalist güçlerle gönüllü işbirliği yapmaktan çekinmemekte, Müslümanların aleyhine olan her türlü faaliyete destek vermektedirler. Açık birer batı projesi olan bu örgütler, haçlılara ve Siyonizm'e gönüllü olarak hizmet etmektedirler. Bir başka acı gerçek ise: İslam dünyasında dini otoritelerin zayıf oluşu ve dini temsil konusunda yetersiz kalınması bu örgütlere rağbeti artırmakta; fırsat kollayan haçlı sürülerinin eline bu sayede büyük fırsatlar geçmektedir.

Yaşanan bütün bu olumsuzluklara karşı eli boş durmayı uygun görmemekteyiz. Karanlığa küfretmek yerine bir mum yakmanın daha doğru olduğunu düşünmekteyiz. Dernek olarak, imkânlarımız çerçevesinde her yıl belli bir İslamî kavramı veya konuyu gündemimize alarak, uzman kişilerin bilgisinden istifade etmek için; seminer, konferans ve sempozyum gibi faaliyetler yapmaya özen gösteriyoruz.

Bitimine yaklaştığımız 2018-2019 dönemi içerisinde, İmam Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'nin yazdığı eserleri ele almaya çalıştık. İstedik ki, halkımız sadece belli bir görüş ve mezhebin değil; İslami ilimlerde otorite olmuş daha nice âlimlerimizin, kaybolmaya yüz tutmuş olup da gün yüzüne çıkartacağımız değerli fikir ve eserlerinden de istifade etsin. Son yıllarda İmam Mâtürîdî'nin ilmi şahsiyeti hakkında çok sayıda panel, konferans ve çalıştayların yapıldığına şahit olmaktadır. Bu etkinlikler son derece sevindirici gelişmelerdir. Gö-

nül ister ki, ismi unutulmaya yüz tutmuş, İslam'a hizmet etmiş âlimlerimizin eserleri, kütüphanelerin tozlu raflarında unutulup gitmesin.

Gelişmekte olan ülkemiz ve insanlarımızın bilgi dağarcığı ne kadar zengin olursa, milletimizin ufku o kadar geniş ve yeniden inşa edilmekte olan medeniyetimizin temeli de o kadar sağlam olacaktır. Aksi halde, bize ait olmayan medeniyetleri taklit etmek zorunda kalırsanız ki, böyle bir toplum esaret zincirini, kendi elleriyle kendi boynuna takması kaçınılmaz olacaktır.

İlk insandan günümüze kadar insanlık tarihinin geçirdiği safhalar göz önüne alındığında, sürekli gelişen ve değişen medeniyetler olduğu gibi, değişmeyen şeylerde vardır. O da, insanlığın bitmek ve tükenmek bilmeyen “*irade ve hürriyet arayışıdır.*” Yaşadığı çevrenin şartlarına göre hayatını idame ettirmek için, ne denli uyum ve gelişme gösterirse gösterin; insanlık, özgürlük arayışından asla vazgeçmemiştir. Tüm varlıklar içinde ayrı bir yere sahip olan, sürekli olarak düşünen ve üreten insan, geçmişte ne ise, bugün de odur. Kâinat-taki yerini, bu noktaya nasıl geldiğini, kendisinin ne olduğunu ve sonunda ne olacağını hep düşünmüştür.

Bu dönem için İmam Mâtürîdî'yi seçmekteki gayemiz, O'nun aklı ve hür düşüncüyü daima ön planda tutmasıdır. Bu kıymetli âlimin örnek çalışmalarından bazıları şu özellikleri ile öne çıkmaktadır:

- Kelam, Tefsir, Fıkıh ve Hadis gibi konularda eserler yazmış, bunun yanı sıra Şîa ve Mu'tezile gibi mezhepleri, usülleri açısından tenkide tabi tutmuştur.

- Müslüman toplumu, bu gibi mezhep ve meşreplerin aşırılıklarından sakındırmak için gayret sarf etmiştir.

- İslam medeniyetinin gelişip büyümesi ve dünyaya yayılması için, özgür düşünce ve akla ne kadar ihtiyaç olduğunu, çağlar ötesinden gür bir sesle insanlığa duyurmaya çalışmıştır.

İmam Mâtürîdî gibi, nice ilim adamının düşünce ve fikirleri bıraktıkları eserlerinde, o eserler kütüphane raflarında, eserlerinde anlattıkları da tarihin tozlu sayfalarında keşfedilmeyi beklemektedir.

Çınar Eğitim Kültür ve Dayanışma Derneği olarak, İmam Mâtürîdî'nin önemli gördüğümüz bazı görüşlerini ele alıp onların incelenmesini uygun bulduk. Bu çerçevede uzman kişilerle görüşerek bir program oluşturduk. Allah'ın yardımı, sonra da saygıdeğer hocalarımızın duyarlı ve özverili çalışmaları neticesinde, elinizdeki bu kitap meydana geldi. Umarız faydalı bir çalışma olmuştur ve halkımız istifade eder. Amacımız yeni bir mezhep ve meşrep arayışı asla değildir. Tek amacımız; *“Vasat Ümmet anlayışına, Kur'an ve Sünnet'in sınırlarını belirlediği doğru yola nasıl ulaşabiliriz, ihanet şebekeleri tarafından kurgulanmış oyunları nasıl bozabiliriz, bunun için ne yapmalıyız?”* sorularına cevap aramaktır.

Gayret bizden, tevfik Allah'tandır.

01.04.2019

Mustafa DEMİREL

Çınar Eğitim Kültür ve Dayanışma Derneği
Yönetim Kurulu Başkanı

ÖN SÖZ

İnsanlık tarihi ile başlayan tevhid zincirinin son halkası Mekke ve Medine’de doğmuş, sahibi tarafından İslam diye isimlendirilmiş aradan geçen 1400 küsur yıllık süreçte neredeyse dünyanın her tarafında bilinir hale gelmiştir. Müslümanların bu dini hakkı ile temsil edip etmedikleri bir yana, geçen zaman içerisinde, her dinde olduğu gibi Müslümanlıkta da farklı anlayışlar ortaya çıkmış, değişik coğrafya ve zamanın ihtiyaçlarına göre din yeniden yorumlanmış ve mezhep diye bildiğimiz oluşumlar meydana gelmiştir.

Bir dinin farklı gerekçelerle yeniden yorumlanması tamamen doğal bir husus olmakla birlikte ortaya çıkan görüşlerin, o dinin temel ilkeleri ile uyumlu olup olmadığı, dinin temel hedeflerini koruyup korumadığı, o dine mensup olanları birleştirip birleştirmedığı, müntesiplerine anlamlı bir hayat sunup sunmadığı daha da önemli hale gelmiştir. Hem tarihteki hem de günümüzdeki konumu itibariyle Ehl-i Sünnet ve’l-Cemaat mezhebi, gerek ümmetin büyük çoğunluğu tarafından benimsenmesi ve gerekse yeni yorumlara açık olan yapısı ile İslam dinini temsil etme yetkisine sahip en önde gelen anlayış olarak görünmektedir. İslam’ın pratikten çok teorisini, amelden daha fazla itikadını, olgudan çok ilkesini belirlemeye çalışan bu mezhebin başlangıcını birkaç mezhep imamıyla başlatmak, Hz. Peygamber’den itibaren devam eden geleneği ihya ettiği için bir bakıma doğru değildir. Vakti böyle olmakla birlikte birkaç kurucu isimden söz edilecekse şüphesiz bunların başında Ebû Hanîfe’nin takipçisi olan İmam Ebû Mansûr el-Mâtürîdî gelmektedir. İki binli yılların başında elimizde neredeyse Mâtürîdî’yi anlayacak hiçbir malzeme yok iken kanaatimizce toplumsal ve siyasi

birlik ve bütünlüğün bir bereketi olarak günümüze gelindiğinde birhayli çalışmaya sahip durumda olduğumuz aşîkârdır. Bununla birlikte elimizde birçok malzeme bulunmasına karşın tarihi mirasın altında kalan Ehl-i Sünnet ve Mâtürîdî'nin özgün düşünce yapısını doğru anlamaya yönelik çalışmalara hala ihtiyaç vardır. İşte bu eksikliği gidermek adına aslı kaynaklarına dayanarak her biri kendi alanında uzman ve son derece kıymetli akademisyenlerin katkısıyla elinizdeki çalışmayı hazırlamaya karar verdik.

Uzunca bir sürecin mahsulü olan elinizdeki bu çalışmada, İmam Mâtürîdî ve onun mirasını inceleyen birbirinden değerli makaleler yer almaktadır. Makalelerin kitaba dönüştürülmesi aşamasında, çok zorunlu olmamakla birlikte eserin daha kolay ve zevkle okunması amacıyla konuları bölümler halinde tasnif etme yoluna gittik. Buna göre birinci bölüm; irade, hidayet, ahlak ve özgürlük gibi günümüz açısından da son derece ilgi uyandıran, bireyin kimlik ve kişiliğini inşa etmesinde önemli yeri olan temel kavram ve konulara ayırdık. Başka bir ifade ile Mâtürîdî'nin insan iradesi ve özgürlüğü hakkında görüşlerini inceleyen çalışmalar birinci bölümde yer almış oldu. Bu bölümdeki yazarlardan olan Doç. Dr. Harun Işık, İmam Mâtürîdî'nin düşüncesinde irade özgürlüğünün temellendirilmesi problemini ele aldı. Çalışmada insan fiillerinin eyleme dönüşme sürecinde Allah ile irtibatının ne olduğu konusu üzerinde duruldu. Doç. Dr. Harun Çağlayan, İmam Mâtürîdî'de hidayet-ahlak ilişkisini inceledi. Makalesinde insanın doğru yolu bulmasının, Mâtürîdî'ye göre Allah ile insanın birlikte etkin olduğu ve bu arayışın devam eden bir süreç olduğunu vurguladı. Prof. Dr. Mehmet Evkuran ise Mâtürîdî'nin dinî akılcılığa bakışını inceledi. Çalışmasında, İmam'ın insanı, ahlâkî özne olarak tanımlamak amacıyla yaptığı göndermeler ve akıl yürütmelere yer verdi.

İkinci bölüm İslam Dini'nin temel kaynakları olan Kur'an, Sünnet ve Hadis gibi konuları merkeze alarak İmam Mâtürîdî'nin temel kaynaklardan yararlanmada kullandığı

yöntemi tahlil etti. Bu çerçevede Doç. Dr. Ali Karataş, İmam Mâtürîdî'nin Kur'an anlayışını inceledi. Allah ile ilişkisi, yer-yüzüne indiriliş süreci, yazılı bir kitap oluşu, bilgi kaynağı açısından değeri, dil ve üslup açısından özellikleri ve okunup, öğretilmesi gibi tartışmalara değindi. Prof. Dr. Yusuf Şevki Yavuz, İmam Mâtürîdî'nin sünnet anlayışını inceledi. Çalışmasında İmam'ın ilmî şahsiyeti hakkında çok kıymetli bilgiler verdikten sonra, bir kaynak olarak sünnetin dinî değeri ile yanlış sünnet anlayışlarının ne gibi sorunlara yol açabileceğini ortaya koydu. Prof. Dr. Nuri Tuğlu ise kapsamlı bir biçimde İmam Mâtürîdî'nin hadis anlayışını inceledi. Hadis sünnet ilişkisi, Mâtürîdî'nin bilgi teorisinde haber ya da hadisin yeri, haber-i vahid diye bilinen şaz rivayetlerin değeri ve Kur'an-ı Kerim'in tefsirinde hadislerin yeri gibi konular ele aldı.

Üçüncü bölüm Mâtürîdî ve kültür şeklinde isimlendirildi. Mâtürîdî döneminde var olan diğer din mensuplarının eski dinî geleneklerini İslam içine dâhil etmelerine İmam'ın gösterdiği tepkiyi ve Mâtürîdî sonrası oluşan Mâtürîdilik geleneğinin geçirdiği evreleri ele alan çalışmalara ayrıldı. Bu çerçevede Prof. Dr. Hilmi Demir, İmam Mâtürîdî'nin bâtunî karakter taşıyan İslam dışı dinlere karşı olan eleştirilerini inceledi. Çalışmasında Bu düşüncelerin İslam inanç ve itikadı karşısında kısa zamanda nasıl eridiğine işaret etti. İmam Mâtürîdî'nin Şîa'ya yönelttiği eleştiriler başlığını taşıyan Prof. Dr. Sıddık Korkmaz'ın çalışması, Mâtürîdî'ye göre, Şîliğin meşhur iki büyük kolu olan İsmâililik ve İmamiyye'nin, ana bünyeden ayrılan görüşlerini ortaya koydu. Doç. Dr. Mehmet Kalaycı ise Hanefî-Mâtürîdî geleneğin aslında zannedildiği gibi tek bir içeriğe sahip olmadığını, mezhebin yayılmaya başladığı Buhara ve Semerkand gibi merkezlerde dahi farklı karakterlere sahip olduğunu gösterdi. Kitap içerisinde yer alan makalelerin birçoğu tamamen özgün ve ilk defa ilim dünyasına kazandırılmaktadır. Bu yönü ile Mâtürîdilik üzerine yapılan çalışmalara ciddi katkılar sunacağını, bu alanda

yapılan araştırmaları daha da ilerilere taşıyacağını ümit etmek yanlış olmayacaktır.

Son olarak hatırlatmak istediğimiz husus, elinizdeki çalışmanın 2018 ve 2019 yılları arasında Konya Çınar Eğitim ve Kültür Derneği'nin halka açık olarak düzenlediği dersler halkasının bir ürünü olarak ortaya çıktıdır. Derslerde sunulan tebliğler akamedik usüllere yeniden gözden geçirildi ve metne dönüştürüldü. Tarafımdan son kontrolleri de yapıldıktan sonra okuyucu ile buluşmaya hazır hale getirilmiş oldu. Konuların belirlenmesinden, derslerin tertip edilmesine, konuşmacıların karşılanıp, ağırlanması ve yazıların derlenip kitap haline getirilmesine kadar birçok değerli insanın emeği geçti. Burada ilmî ve fikrî katkılarından dolayı söz konusu olan isimlerden aziz dostum Prof. Dr. Mehmet Evkuran'a, ayrıca mütevazı kişiliği ile sürekli geride duran ama ciddi çalışmalara katkı veren dernek mensubu Sayın Ahmet Yıldırım'a ve meselenin kültürel yönüne önemli katkı sunmakla birlikte ekonomik yönünü de üstlenen dernek başkanı Sayın Mustafa Demirel'e teşekkür ederim. Misafirlerin intikal işlerini üstlenen ve onlara mihmandarlık yapan Sayın Ramazan Sönmez'e, yapılan derslerin icrası sırasında konuşmaların dijital kayıtlarını tutup başka salonlara da aktarılma işini üstlenen Zeki Büyüksoylu'ya teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Son olarak bu çalışmanın bir kitaba dönüşmesindeki katkılarından dolayı Fecr Yayınları'nın değerli editörü Sayın Hüseyin Nazlıaydın Beyefendiye ayrıca teşekkür etmek benim için büyük bir mutluluktur. Sözümlüğün sonu âlemlerin Rabbi olan Allah'a sonsuz kere hamd-u sena etmektir.

Prof. Dr. Sıddık Korkmaz
İzmir 2019